

Κωνσταντίνος Κ. Χατζόπουλος

Καθηγητής του Τμήματος Ιστορίας και Εθνολογίας

του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης

ΘΡΑΚΗ: ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΕΠΙΣΚΕΨΙΣ

Η Θράκη, η οποία στις 10 Αυγούστου 1920 ενσωματώθηκε επίσημα στην ελληνική επικράτεια με τη λεγόμενη «ειδική» ή «μικρή» συνθήκη των Σεβρών, αποτελεί, όπως είναι γνωστό, μικρό μόνον τμήμα (περίπου το 11%) της «μείζονος Θράκης». Με τον όρο αυτόν εννοούμε τον γεωγραφικό χώρο που ορίζεται προς βορράν από την οροσειρά του Αίμου, προς ανατολάς από τον Εύξεινο Πόντο, προς νότον από την Προποντίδα, τον Ελλήσποντο και το Θρακικό Πέλαγος και προς δυσμάς από τον ποταμό Νέστο και τη δυτική πλευρά της οροσειράς της Ροδόπης.

Ο Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών Αδαμάντιος Αδαμαντίου, σε άρθρο του που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Θρακικά» το 1928 με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Αι γεωγραφικαί περιπέτειαι του ονόματος Θράκη» επεσήμανε ότι «Δεν υπάρχει εν τω κόσμω χώρα της οποίας η ονομασία να έλαβεν τόσον ποικίλας και περιπετειώδεις εννοίας, όπως η ονομασία Θράκη». Μολονότι η άποψη αυτή θα μπορούσε να θεωρηθεί υπερβολική, δεν απέχει και πολύ από την αλήθεια. Κι αυτό γιατί ήδη από την ύστερη αρχαιότητα το όνομα «Θράκη» έχασε την αρχική του σημασία. Πιο συγκεκριμένα, όταν οι Ρωμαίοι στον 3ο και 4ο μ. Χ. αιώνα διαίρεσαν την «Διοίκηση της Θράκης» σε τέσσερις ενότητες, έδωσαν σ' αυτές τις ονομασίες «Ευρώπη», «Αιμίμοντος», «Ροδόπη» και «Θράκη», με αποτέλεσμα το όνομα που προσδιόριζε ως τότε ολόκληρο τον γεωγραφικό χώρο να προσδιορίζει πλέον μόνον ένα μικρό του μέρος.

Τα πράγματα περιπλέχθηκαν ακόμη περισσότερο κατά τη βυζαντινή εποχή. Συγκεκριμένα, ενώ στο πρώτο μισό του 8ου αιώνα το «Θέμα της Θράκης» κάλυπτε σχεδόν ολόκληρο τον γεωγραφικό χώρο της «μείζονος Θράκης», τον επόμενο αιώνα περιορίστηκε σημαντικά, ενώ το μεγαλύτερό του μέρος εντάχθηκε στο «Θέμα της Μακεδονίας». Μάλιστα, γι' αυτόν τον λόγο η δυναστεία που εγκαινίασε ο Βασίλειος Α' ονομάστηκε «Μακεδονική», παρά το γεγονός ότι ο πατριάρχης της είχε γεννηθεί στην Αδριανούπολη.

Τρεις περίπου αιώνες αργότερα η περιοχή έμελλε να πάρει νέα ονομασία. Όταν το 1204 οι Φράγκοι κατέλυσαν την «Ρωμανία» - δηλ. τη Βυζ. Αυτοκρατορία – και στη θέση της ίδρυσαν τα φράγκικα βασίλεια της Ανατολής, ο λατίνος αυτοκράτορας της ΚΠολης ονόμασε το κράτος του που εκτεινόταν στη Θράκη και στη ΒΔ Μ. Ασία “Romania”. Επειδή όμως σε πολύ μικρό σχετικά διάστημα οι Φράγκοι απώλεσαν τόσο τα μικρασιατικά εδάφη του βασιλείου, όσο και το βόρειο μέρος της Θράκης, ο όρος “Romania” έχασε σταδιακά την πολιτική και απέκτησε γεωγραφική σημασία, προσδιορίζοντας πλέον μόνον το νότιο μέρος της μείζονος Θράκης. Γι’ αυτόν ακριβώς τον λόγο οι δυτικοευρωπαίοι χαρτογράφοι και ιδιαίτερα οι σχεδιαστές των ναυτικών χαρτών που είναι γνωστοί ως «πορτολάνοι» έδιναν ως και τον 19^ο αιώνα στο συγκεκριμένο χώρο την επωνυμία “Romania”.

Εν τω μεταξύ η κατάκτηση της περιοχής από τους Οθωμανούς στο δεύτερο μισό του 14^{ου} αιώνα επέφερε νέα αλλαγή του ονόματος. Η περιοχή ονομάστηκε “Rum-ili”, δηλαδή «χώρα των Ρωμαίων», ονομασία που επεκτάθηκε βέβαια αργότερα σε ολόκληρη τη βαλκανική και διατηρήθηκε ως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα (στους Τούρκους και αργότερα).

Παρά τις αλλαγές αυτές, η ονομασία «Θράκη» δεν έπαψε να χρησιμοποιείται. Αντίθετα, από τις πηγές προκύπτει ότι οι λόγιοι της ύστερης βυζαντινής περιόδου, επηρεασμένοι από τους αρχαίους έλληνες συγγραφείς, εξακολούθησαν να χρησιμοποιούν τον όρο «Θράκη», αλλά με την αρχαιοελληνική του σημασία.

Η χρησιμοποίηση διαφορετικών όρων για την ονομασία του γεωγραφικού χώρου της «μείζονος Θράκης» επιβεβαιώνεται απολύτως από τη μελέτη των χαρτών που τυπώθηκαν στη δυτική Ευρώπη από τον 15^ο ως και τον 19^ο αιώνα. Οι ευρωπαίοι χαρτογράφοι χρησιμοποιούσαν τους όρους «Θράκη», “Thracia” και “Thrace”, αλλά αυτό μόνον όταν περιέγραφαν την Βαλκανική κατά την αρχαιότητα. Αντίθετα, όταν περιέγραφαν τις ευρωπαϊκές κτήσεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας χρησιμοποιούσαν τους όρους Romania”, “Romanie”, “Romanien” ή σπανιότερα τους όρους «Roumili» και “Romelie” και πολύ σπάνια τη χαρακτηριστική διπλή ονομασία “Thracia oggi Romania”.

Ακολουθώντας τους ευρωπαίους χαρτογράφους, οι έλληνες ομότεχνοί τους της οθωμανικής εποχής χρησιμοποίησαν και τους δύο όρους, για να ονομάσουν τον γεωγραφικό χώρο της «μείζονος Θράκης». Ο Ρήγας Βελεστινλής στην περίφημη «Χάρτα της Ελλάδος» που εξέδωσε το 1797 έδωσε στον γεωγραφικό χώρο που εξετάζουμε την κλασική ονομασία «Θράκη» και, ταυτόχρονα, την

ονομασία «Ρούμελη» που ήταν σε χρήση στην εποχή του, επειδή ήθελε να τονίσει την έκταση και την ακτινοβολία τόσο του αρχαίου, όσο και του νέου Ελληνισμού. Το ίδιο ακριβώς έκαμε και ο Άνθιμος Γαζής στη «Χάρτα της Ελλάδος» που εξέδωσε το 1810, καταγράφοντας και τις δύο ονομασίες.

Την ίδια εποχή οι έλληνες συγγραφείς βιβλίων γεωγραφίας χρησιμοποίησαν για τον γεωγραφικό χώρο της μείζονος Θράκης όλες τις ονομασίες που μνημόνευσα παραπάνω. Έτσι, ο Μελέτιος Μήτρου που εξέδωσε το 1728 στη Βιέννη την πρώτη γεωγραφία στα νέα ελληνικά με τίτλο «Γεωγραφία παλαιά και νέα», περιγράφοντας τις ευρωπαϊκές κτήσεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, χρησιμοποίησε τις ονομασίες «Θρακία» και «Ρωμανία», σημειώνοντας χαρακτηριστικά ότι έτσι «καλείται υπό των Ευρωπαίων». Τρεις δεκαετίες αργότερα ο Γεώργιος Φατζέας στη «Γραμματική γεωγραφική» που εξέδωσε στη Βενετία το 1760 σημείωσε για την περιοχή που εξετάζουμε τα εξής: «ονομάζεται Θρακία από τους αρχαίους ... και Ρωμανία από τους μεταγενεστέρους». Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα οι λαμπροί λόγιοι του ΝΕ Διαφωτισμού Αθανάσιος Ψαλίδας και Διονύσιος Πύρρος χρησιμοποίησαν στις γεωγραφίες τους τους όρους «Θράκη» και «Ρούμελη», επισημαίνοντας ότι ο δεύτερος όρος προέρχεται από τα τουρκικά και χρησιμοποιείται στην εποχή τους.

Ολοκληρώνοντας τη σύντομη αυτή επισκόπηση των ονομασιών που κατά καιρούς δόθηκαν στον γεωγραφικό χώρο της μείζονος Θράκης, κρίνω σκόπιμο να επισημάνω ότι, ενώ οι ευρωπαίοι γεωγράφοι και χαρτογράφοι χρησιμοποιούσαν τον όρο «Θράκη» (Thracia), μόνον όταν αναφέρονταν στην αρχαιότητα, οι έλληνες λόγιοι του ΝΕ Διαφωτισμού επανέφεραν σε χρήση τον όρο «Θράκη» ήδη από τα τέλη του 18^{ου} και τον καθιέρωσαν κατά τον 19^{ου} αι. Αντίθετα, οι Οθωμανοί συνέχισαν ως και τις αρχές του 20^{ου} αι. να χρησιμοποιούν τον όρο «Roumili», ο οποίος όμως κάλυπτε όλες τις ευρωπαϊκές τους κτήσεις. Σε ό,τι αφορά τη Θράκη, μετά την δημιουργία της «Ανατολικής Ρωμυλίας», την ονόμαζαν «Edirne», επειδή ολόκληρη η περιοχή αποτελούσε τη διοικητική περιφέρεια (βιλαέτι) της Αδριανούπολης. Έτσι, η πολιτική ονομασία έγινε γεωγραφικός όρος.

Κι έρχομαι τώρα στο πλέον σημαντικό θέμα της εισήγησής μου. Πότε και για ποιο λόγο η περιοχή που ενσωματώθηκε στην Ελλάδα πήρε την ονομασία «Δυτική Θράκη»;

Από τη μελέτη των πηγών που έχω στη διάθεσή μου προκύπτει ότι ως τη συνθήκη που υπεγράφη στο Βουκουρέστι στις 10 Αυγούστου 1913, με την

οποία η περιοχή παραχωρήθηκε στη Βουλγαρία, ο όρος «δυτική Θράκη» ήταν άγνωστος. Άλλωστε δεν υπήρχε κανένας απολύτως λόγος να χρησιμοποιείται, αφού, μετά από την προσάρτηση το 1885 της «Ανατολικής Ρωμυλίας» στη Βουλγαρία, ολόκληρο το νότιο τμήμα και μέρος της κεντρικής μείζονος Θράκης παρέμεινε ενιαίο διοικητικά υπό οθωμανική κυριαρχία και ονομαζόταν, όπως είδαμε, «Εντίρνε» (δηλ. βιλαέτιο Αδριανούπολης).

Το ζήτημα νέας ονομασίας προέκυψε, όταν η νότια Θράκη με τη συνθήκη του Βουκουρεστίου διαιρέθηκε σε δύο τμήματα, από τα οποία το μεν ανατολικό παρέμεινε υπό οθωμανική κυριαρχία, ενώ το δυτικό παραχωρήθηκε στη Βουλγαρία. Γι' αυτόν τον λόγο θα περίμενε κανείς οι όροι «ανατολική» και «δυτική» Θράκη να έχουν χρησιμοποιηθεί στα επίσημα κείμενα της συνθήκης. Ωστόσο, από την προσεκτική μελέτη τόσο του κειμένου της συνθήκης, όσο και των πρωτοκόλλων που τη συνόδευαν δεν προέκυψε κάτι τέτοιο.

Το ερώτημα λοιπόν παραμένει: Πότε και πώς εμφανίστηκε για πρώτη φορά ο όρος «δυτική Θράκη»;

Για να δώσω απάντηση στο παραπάνω ερώτημα μελέτησα τον ημερήσιο ελληνικό τύπο της εποχής εκείνης. Στις εφημερίδες λοιπόν του Ιουλίου και Αυγούστου του 1913 ο όρος «δυτική Θράκη» εμφανίστηκε πράγματι για πρώτη φορά αμέσως μετά από την υπογραφή της συνθήκης του Βουκουρεστίου. Σε πολύ σπάνιες όμως περιπτώσεις. Αντίθετα, είναι συχνότερη η χρήση του γενικότερου όρου «Θράκη» ή της περιφρασης «η μεταξύ Μαρίτσας και Νέστου περιοχή».

Από την προσεκτική μελέτη των εφημερίδων της περιόδου εκείνης προκύπτει ότι η χρήση του όρου «Δυτική Θράκη» γίνεται ολοένα και συχνότερη μετά από τις 31 Αυγούστου 1913 (π.ημ.), όταν οι μουσουλμάνοι κάτοικοι της περιοχής μαζί με τους ελληνορθόδοξους, τους αρμενίους και τους εβραίους κήρυξαν την αυτονομία του «μεταξύ Μαρίτσας και Νέστου τμήματος της Θράκης» το οποίο επρόκειτο να παραχωρηθεί στη Βουλγαρία. Το κίνημα αυτό μάλιστα το υποστήριξαν, ο καθένας βέβαια για τους δικούς του λόγους, τόσο η οθωμανική, όσο και η ελληνική κυβέρνηση. Η ονομασία που χρησιμοποίησε η ηγεσία του κινήματος – στα παλαιότερα – είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσα και έχει ως εξής: «Garbi Trakya Hükümet-i Muvakkatesi» (Προσωρινή κυβέρνηση/κράτος Δυτικής Θράκης) και λίγο αργότερα «Garbi Trakya Hükümet-i Müstakilesi» (Αυτόνομη ή ανεξάρτητη κυβέρνηση/κράτος Δυτικής Θράκης). Από τις πηγές προκύπτει ότι το βραχύβιο αυτό «κράτος» οργανώθηκε διοικητικά, οικονομικά και στρατιωτικά, ύψωσε δική του σημαία

(που όχι συμπτωματικά είναι ίδια με εκείνη των κύκλων που ονειρεύονται ακόμη και σήμερα την αυτονόμηση της περιοχής), ανέπτυξε διπλωματική δραστηριότητα, εξέδωσε δικά του γραμματόσημα κ.ά.

Κατά την προσωπική μου άποψη, η προσπάθεια εκείνη για την ίδρυση στο νοτιοδυτικό τμήμα της μείζονος Θράκης ενός αυτόνομου ή ανεξάρτητου κράτους με την ονομασία «Αυτόνομη κυβέρνηση/ κράτος ΔΥΤΙΚΗΣ Θράκης» έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην καθιέρωση της ονομασίας «Δυτική Θράκη». Έκτοτε ο όρος, εξαιτίας των περιπετειών που γνώρισε η συγκεκριμένη περιοχή, ήταν σε χρήση ως την υπογραφή της συνθήκης της Λοζάνης το 1923, με την οποία η Τουρκική Δημοκρατία αναγνώρισε την ελληνική κυριαρχία στην περιοχή, δίνοντας οριστικό τέλος στην πενήντάχρονη διαμάχη των τριών όμορων χωρών για την διανομή της μείζονος Θράκης.

Από τα παραπάνω προκύπτει ξεκάθαρα ότι η ονομασία «Δυτική Θράκη» που εμφανίστηκε τον Αύγουστο του 1913 υπήρξε καθαρά ΠΟΛΙΤΙΚΗ και δεν χρησιμοποιήθηκε ως γεωγραφικός προσδιορισμός.

Επομένως, είναι εξαιρετικά περίεργο το γεγονός ότι η ονομασία αυτή χρησιμοποιείται ακόμη και σήμερα και μάλιστα και από τις ελληνικές αρχές, μολονότι οι Βούλγαροι και οι Τούρκοι για τα τμήματα της Θράκης που ενσωματώθηκαν στα αντίστοιχα κράτη χρησιμοποιούν σήμερα τον όρο «Θράκη» (Trakija και Trakya) χωρίς προσδιοριστικό επίθετο.

Δεδομένου λοιπόν ότι, πρώτον, από γεωγραφική άποψη στην Ελλάδα ενσωματώθηκε το νοτιοδυτικό και όχι το δυτικό τμήμα της μείζονος Θράκης και, δεύτερον, από πολιτική άποψη ο όρος «Δυτική Θράκη», πέρα από τις συνδηλώσεις του, δεν δηλώνει το κράτος στο οποίο ανήκει η συγκεκριμένη περιοχή (το ίδιο βέβαια συμβαίνει και με τους όρους «ανατολική» και «βόρεια»), πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να καθιερώσουμε επιτέλους τους όρους «ελληνική», «βουλγαρική» και «τουρκική» Θράκη, προκειμένου να προσδιορίζουμε με απόλυτη ακρίβεια το κράτος στο οποίο ενσωματώθηκε το κάθε τμήμα της μείζονος Θράκης μετά από την τριχοτόμησή της.

Κατ' αυτόν τον τρόπο θα δοθεί επιτέλους τέλος στην εκ του πονηρού χρήση και προβολή στα διεθνή φόρα της ονομασίας «Δυτική Θράκη» από τους κύκλους εκείνους που εξακολουθούν ακόμη και σήμερα να απεργάζονται την αναθεώρηση των διεθνών συνθηκών και την αλλαγή των υφισταμένων συνόρων.

Αλεξανδρούπολη, 12 Νοεμβρίου 2016